

УДК 37.013:331.106.5(574)

**Құдайбергенова Д.М.,
Жексенбиева Г.Ы.**

**ІЗГІЛІКТІ ТҰЛҒА
ТӘРБИЕЛЕУДЕ ҰЛТТЫҚ
ҚОЛӨНЕРДІҢ
АЛАТЫН ОРНЫ**

*В этой статье рассматриваются
роль и значение народных ремесел в
воспитании и формировании личности.*

*The role the meaning of folk handcrafts
in training and formation of personalities are
considered in this article.*

«Халық пен халықты, адам мен адамды тенеістіретін білім» - деп қазақтың біртуар азаматы М.Әуезов айтқандай оқусыз білім, білімсіз күнін де жоқ екені белгілі. Білікті маман, мәдениеті жоғары адам қашан да сұранысқа ие. Осы екі ұғымды біріктіре отырып, еліміздің гүлденуі мен даму тізгінін, жалпылай айтқанда ұлт тағдырын шешетін бүгінгі жастар десек, олардың өткенге қанық, жаңаны игеруге бейім етіп тәрбиелеуіміз қажет.

Халық тәрбиесі - әрбір халықтың ой-арманымен, кәсібімен, ұлттық дәстүрімен тығыз байланыста туып қалыптасқан тарихи қазынасы. Қазақ халқының ерте замандарда тағылым мен білімге еркін қолы жетпесе де өмірлік тәжірибеден оқып-үйреніп, сұлулық пен әсемдікті таңдай да талғай білген. Қолөнерінің небір сан саласын асқан ұқыптылықпен көкірегінде қастерлей сақтап, біздің дәуірімізге жеткізе алған. Біздің міндетіміз ғасырлар бойы сақталып келген қолөнер бұйымдарындағы ою-өрнектер мен зергерлік өнерін жас ұрпаққа үйретіп оны өмірде дұрыс қолдана білуіне үйретуіміз керек. Атадан келе жатқан рухани мұраны жастардың бойына дұрыс дарыту - біздердің азаматтық борышымыз. Сабақ барысында бай мұраның бұрынғысын қазіргімен жалғастыра отырып, тәрбиелік мәні бар ең асылы жастардың бойына дарыту әр ұстаздың міндеті. Бүгінгі ұрпақ өзінің ұлттық сезімін, мінез-құлқын жоғалтпауы тиіс. Ұлттық менталитетті анықтайтын бірінші тіл болса, екінші дәстүр. Әр халық өзінің әдет-ғұрпы мен дәстүрлер жүйесі арқылы ғана өзінің рухани мәдениеті мен дүниетанымының жемістілігін көре алады. Қазақтың кез-келген жағдайдағы айтылатын астарлы сөзіндегі ақылдылық пен парасаттылықтың өзі осы еңбекқорлықтың нәтижесі.

Тарихқа тиек болған сан ғасырлар
Ұлттылығын ұмыттырмас өрелі ісі
Ұрпағы бар артында жалғастырап
Өлмек емес өнері өрелі ісі.

Қазақ халқының ұлттық мәдениетінің өркендеуі жағдайында жеткіншек ұрпақты ұлттық рухани негіздерін қалыптастыратын халық дәстүрімен тәрбиелеудің маңызы зор. «Өнер таусылмас қазына жұтамас байлық» деген дана халқымыз.

Қазақ қолөнері өзінің төл мағынасымен шын мәнінде, халқымыздың ғасырлар талғамынан өткен асыл қазынасы.

Қолөнерінің кең таралған түрлері: киіз басу, сырмақ сыру, киіз үйдің ішкі сыртқы керек жабдықтарын әзірлеу, кілем тоқу, алаша шәркей, құрақ құрауға, тұскиіз тігуге баланы жастайынан

баулып отырған. Аталған қолөнер туындыларында сан алуан түрлі сырға толы ою-өрнектер бейнеленген. Академик Марғұлан сөзімен айтқанда «Қазақ халқы өн-өрнек ортасында өмір сүреді». Ал, А. Макендонский қазақ даласына келгенде қазақ үйлерінің бірінде қонақта болып жүріп, төсеніштердің оюлары жайлы сұрағанда үй егесі оның мағынасын түсіндіріп береді. Сонда А. Макендонский «Мен киіз кітаптың үстінде отыр екенмін»- депті.

Қазақ халқы үшін оюлардағы тілдік деректерді толығымен зерттеу халықтың рухани мәдениетіне байланысты сан алуан мәселелерді танып-білуге жәрдемдеседі. Ою-өрнектің жазу –сызу шыға қоймаған ерте заманда алғаш өз ойын тасқа сүйекке ағашқа ойып-қашап түсіргендігін айта келіп, бертін келе оны киізге, алашаға, кілемге түсірілгенін, ескертіп, сол таңбалар арқылы халық белгілі бір ұғымды артында қалдырып, өз ойын жеткізе алғанын оқушыға түсідіре оқытуымыз керек.

Өйткені халық мұрасындағы ұлттық өрнектердің үйлесімді рендері ата-бабалардың тұрмыс-салт дәстүрін, бейнелеген ғой. Анықтап айтсақ, халқымыздың тарихын, шежіресін, жағрапиясын мінезін, ерлігін дәл бейнелейтін ою-өрнектен өзге құдіретті өнержөктің қасы. Қолөнері әрбір халықтың болмысымен бірге туып, біте қайнасып, келеді. Қазақ ою-өрнегінің табиғаты халық қолөнерінің тарихи дәуіріндегі сұлулық пен әсемдікті бақылай алатын зерделі азамат тәрбиелеуде айрықша ықпал ететіні анық.

Әулеттік тағылымдар мен күнделікті қасиеттіліктен туындаған тәрбиелік мәні зор қолөнер туындылары ата дәстүріне айналып, санаға сіңіп, салтқа біліктейді. Халқымыз ұзақ жылдар бойғы тарихында ұрпақ тәрбиесінде еңбек пен қолөнерге ерекше көңіл бөліп, оны жылдар бойы жақсы істермен толықтырып отырған.

Ғылымда осы өзгеше тәрбие мәселесімен айналысатын педагогика саласы – халық педагогикасы мен жастар психологиясын зердесінде ұстап, оның эстетикалық талғамын, ұлттық дәстүрлі мәдениетін зерттеуге арналған бірден-бір ғылым.

Соның негізінде қазіргі кезде балалар дүниетанымын қалыптастыру үшін халық педагогикасының маңызы зор екенін айта кетіміз қажет. Баланы жастайынан қолөнерге баулып, ұлттық өнеріміздің қыр сырын, мән мағынасын олардың бойына ұялата білсек, оқушылардың өз халқына деген сүйіспеншілігін арттырып, халық қазынасын, өз елінің тарихын, өнерін құрметтеп, қастерлей білуге, еңбекті бағалай білуге, үнемділікке, шеберлікке баулимыз.

Халық педагогикасы негізінде оқушыларды бастауыш мектептен-ақ бейнелеу өнері немесе еңбекке баулу сабақтарында ұлттық өнерге баули отырып, эстетикалық талғамын, дүниетанымын қалыптастыра аламыз.

Халық педагогикасының элементтерін әр сабақта шеберлікпен пайдалана білудің бала тәрбиесіндегі маңызы зор болып отыр.

Мысалы, бейнелеу өнері сабағында анималистік жанырда сурет салу сабағы болатын болса, жан-жануарлар туралы, оның ішінде төрт түлік туралы әңгімелеп, қазақ халқында әр түліктің иесі бар деп есептегенін айта келе әр төл иесі атап көрсетіледі.

1. Жылқы атасы – Қамбар ата.
2. Түйе атасы – Ойсыл қара.
3. Сиыр атасы – Зеңгі баба.
4. Қой атасы – Қамбар ата.
5. Ешкі атасы – Сексек ата.

Сонымен қатар төрт түлікке байланысты сұрақтар қойылады:

- Әр түліктің төлін қалай атайды?
- Төлдерді қалай шақырамыз?
- Олар қандай дыбыс шығарады?

Осы сұрақтарға жауап ала отырып, оқушылардың сабаққа қызығушылығын арттырумен қатар, дүниетанымдық көзқарасының қалыптасуына ықпал етеміз.

Ал, натюрморт бейнелеу сабақтарында А.Ғалымбаеваның «Дастархан», «Қызыл шәйнек» т.б. еңбектеріндегі қазақтың ұлттық бұйымдарымен ұлттық тағамдарының керемет бейнеленгендігі туралы әңгімелей келе ұлттық ыдыс-аяқ түрлері мен олардың қолданылуы туралы, сонымен қатар ол ыдыстардың қандай еңбекпен жасаландығы туралы қысқаша айтып өтсек оқушының бойында еңбекті қастерлей білу қасиетін оята аламыз.

«Еңбекке баулу» сабақтарындағы сәндік қолданбалы өнерге байланысты сабақтарда қазақтың ұлттық ою-өрнектерінің терен мән мағынасы, шығу тарихы, әр ою ұқсастығына қарай неден

алынғандығы жайлы кең көлемде түсінік бере отырып, барлық ою-өрнектер табиғатта алынғандығы туралы түсінік береміз. Бұл арқылы біз баланың дүниетанымын, ой-өрісін табиғатты сүйеге, қоршаған ортаны аялай білуге баулимыз.

Ал, осы ою-өрнектерді қолдана отырып, сырмақ сырып, кесте тоқу өнерін үйрету арқылы оқушыларды еңбек сүйгіштікке, шыдамдылыққа, шеберлікке, ұлттық өнерді қастерлей білуге үйретеміз.

Қорыта айтқанда болашақ ұрпақты парасатты да білікті, мәдениетті де білімді етіп тәрбиелеп, олардың дүниетанымын дамытамыз десек, ізгілікті ұрпақ тәрбиелегіміз келсе, біздің басты мақсатымыз оқушыларды ұлттық қолөнерге баули отырып, олардың төл мәдениетіміз жөнінде кең көлемде түсінік алуларына ықпал ету, соның нәтижесінде эстетикалық талғам-түйсіктерін, дүниетанымдық қабілетін дамыту, еңбексүйгіштікке, шеберлікке, халық қазынасын құрметтеп, қастерлей білуге баулу болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Романова Н.В. Ою - өрнекті орналастыру сұрақтары. Ш.МТИ .,1977.
2. Қасиманов С. Қазақ халқының қол өнері, - А., 2000.
3. Марғұлан Ә.Х. Қазақ халық қол өнері. –А., 2000.
4. Ильяев Г. Ою - өрнек өнері. – Алматы, 2000.
5. Адамқұлов Н. Ұлттық қолданбалы қолөнері. – Алматы: Мария, 2006.
6. Әбдуәлиева Ш. Халық қолөнері. – Алматы: Рауан. 1992.
7. Байболдиева А. Ою сыры. – Алматы: Өрнек, 2005.
8. Оқу білім негізі – ұлттық тәрбиеде // Білім-Образование.- 2006, № 6 (30).- Б. 44-45.
9. Білім мен тәрбие сабақтастығы басты мақсатымыз // Қазақстан кәсіпкері –Профессионал Казахстана.- 2006, № 12 (43). – Б. 52-54.
10. Сәндік-қолданбалы өнерге баулуда оқушылардың шығармашылық ойлау қабілетін арттыру // Ізденіс - Поиск.- 2006, № 4 (2). – Б. 162-165.
11. Оқушылардың қолөнерге бейімділігі мен эстетикалық деңгейінің сабақтастығы арқылы этнопедагогикалық тәрбие беру // Ұлт тағылымы – Достояние нации.- 2006, № 3. – Б. 46-51.